

Nr 191.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om inrättande av ett organ med parlamentarisk anknytning för kontinuerliga överläggningar i försvarsfrågorna.

(1:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Svärd* (I: 244) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarsson* (II: 326), har hemställts, att riksdagen med beaktande av vad i motionerna anförts måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att ett organ skapas för kontinuerliga överläggningar i försvarsfrågorna av sådan sammansättning att i detsamma rum gives såväl för den militära sakkunskapen som för företrädare för de i riksdagen representerade demokratiska partierna.

Motionärerna ha till stöd för sitt förslag anført följande.

Utredningar om landets försvarsproblem med parlamentarisk anknytning hava praktiskt taget oavbrutet pågått de senaste trettio åren. Att under detta utredningsarbete ett synnerligen värdefullt material till försvarsfrågans belysning framkommit är uppenbart liksom att arbetet inom utredningarna givit ett icke obetydligt antal politiskt verksamma personer tillfälle att grundligt tränga in i det mycket stora och delvis synnerligen invecklade problemkomplex ett lands försvarsfråga alltid bildar. Dessa utredningar hava därutöver säkerligen medverkat till att fördjupa de militära fackmännens förståelse för aspekter på samhällsliga frågor, vilka eljest icke ligga längst framme i de militära bedömningarna.

Försvarsutredningarnas behövlighet och deras positiva insatser såväl ur allmänt samhällslig som ur försvarsmässig synpunkt torde bland annat av ovan antydda skäl knappast längre av någon betvivlas. Det står väl också klart att sådana utredningar även framdeles komma att visa sig ofrånkomliga. Ett lands försvarsproblem äro redan på grund av själva den avgörande vikt deras lösning har för samhället och med hänsyn till den relativt betydande andel av nationalinkomst och samlade statsutgifter försvarskostnaden måste utgöra mer eller mindre givna objekt för utredningar. Den tekniska utvecklingen, de ständiga skiftningarna i det internationella läget och andra omständigheter av liknande art göra därutöver en ständig anpassning och avvägning nödvändig.

Mot metoden med särskilda utredningar har i huvudsak anført att dessa i viss mån binda statsmakterna i deras handlande och därigenom framtvunga uppskov med icke sällan brådskande ställningstaganden, att de därigenom kunna bliva ett hinder för det kontinuerliga reform- och rationaliseringsarbete, som ständigt måste pågå inom en levande försvarsorganism,

att de tidvis i alltför hög grad belasta vissa militära befattningshavare och staber samt att de göra det nödvändigt att tid efter annan »ny-utbilda» nytillkomna utredningsledamöter. Dessa invändningar mot en i och för sig givande arbetsmetod kunna ingalunda utan vidare avvisas. De måste dock vägas mot de fördelar denna skapar. Den främsta av dessa är att försvarsutredningarna i praktiken även blivit organ för försök att såväl i de grundläggande som i de mera tidsaktuella och begränsade försvarsfrågorna nå demokratisk samling.

Det är uppenbart att de möjligheter riksdagsorganisationen bjuder till överläggningar om försvarssamverkan icke äro tillräckliga. Då frågorna nå utskotten äro de redan offentligt diskuterade. Regeringen har ofta mer eller mindre hårt bundit sina ståndpunkter. Viss risk föreligger för att ur saklig synpunkt mera ovidkommande hänsyn spela in. Icke sällan tillstöter tidsnöd. Tillräckligt ingående överläggningar med fackmännen kunna vara svårare att uppnå.

Det måste anses vara önskvärt att förutsättningarna för en samverkan i tid bliva grundligt prövade. Möjligheterna att nå samförstånd skulle säkerligen högst väsentligt öka om företrädare för de demokratiska partierna redan på ett förberedande stadium finge tillfälle taga del av regeringens avsikter, finge tillfälle att framföra sina synpunkter, att få dem ventilerade och konfronterade med såväl regeringens som fackmännens uppfattningar. Ett särskilt organ för dessa ändamål skulle säkerligen hava väsentliga uppgifter att fylla. I detsamma borde utrymme beredas för försvaret speciellt intresserade representativa företrädare för de demokratiska partierna och för militärledningen. Att regeringen bör vara företrädd är självklart liksom att överläggningarna böra vara helt slutna och icke formellt utmynna i beslut. Önskvärt är naturligtvis att ledamot av ett sådant organ är medveten om att uppgiften kommer att kräva hans medverkan under ett antal år. Att närmare utforma organisationen och att kalla ledamöter torde få ankomma på Kongl. Maj:t.

Över motionerna ha, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, yttranden avgivits av *överbefälhavaren* och *1949 års försvarsutredning*.

Överbefälhavaren har anfört följande.

Motionärerna uttala sig för inrättandet av ett särskilt organ med ändamål att bereda möjlighet för företrädare för de demokratiska partierna att redan på ett tidigt stadium taga del av regeringens avsikter och få tillfälle att framföra sina synpunkter och få dem ventilerade och konfronterade med såväl regeringens som fackmännens uppfattningar.

Önskemål om ökad kontakt mellan de politiska instanserna och försvarsledningen ha tidigare framförts från militärt håll. I den sammanfattande framställningen i försvarsfrågan, som överbefälhavaren den 31 mars 1947 överlämnade till 1945 års försvarskommitté, framfördes tanken att inrätta »en ständigt disponibel rådgivande kommitté, avsedd för ömsesidig information och förtroligt dryftande av väsentliga försvarsproblem, men också beredd att framtråda inför offentligheten med sina råd, när så anses påkallat».

Inom 1945 års försvarskommitté väcktes förslag att inrätta ett försvarsråd med uppgift att säkra samarbetet mellan den politiska och den militära

ledningen. Genom detta skulle man förbereda det krigskabinett, som syntes ofrånkomligt i ett modernt krig för att koordinera alla ansträngningar i riksförsvarets intresse.

I sitt den 25 november 1947 avgivna betänkande avvisade 1945 års försvarskommitté såväl överbefälhavarens tanke som det inom kommittén väckta förslaget om ett försvarsråd. I fråga om försvarsrådet uttalades meningen, att den erforderliga kontakten utan större olägenhet borde kunna etableras »från fall till fall och i friare former».

I yttrande den 31 januari 1948 över 1945 års försvarskommittés betänkande framhöll överbefälhavaren åter önskemålet ur försvarets synpunkt att »knyta en närmare kontakt mellan försvarsledningen och representanter för politik och näringsliv samt för sakkunskap även på andra för försvaret viktiga områden — — — Det läge som nu råder, sedan försvarskommittén avslutade sitt arbete, synes mig bestämt tala för tillkomsten av ett sådant organ. De snabba växlingar som skett och kunna ske inom det ekonomiska livet, det labila utrikespolitiska läget, som kan leda till hastiga förändringar, och den snabba vidareutvecklingen på det tekniska området motivera ett permanent sakkunnigt organ för allsidig prövning av det svenska försvarsproblemet. Det är därför ett önskemål, att frågan om en försvarsnämnd upptages till prövning.»

I yttrande den 29 september 1950 över underdånig skrivelse 4/7 1950 från 1949 års försvarsutredning framhöll överbefälhavaren ånyo att utvecklingen syntes tala för att inrättandet av en sådan försvarsnämnd nu borde övervägas. Skapades ett sådant forum skulle sannolikt i framtiden »en planering på längre sikt liksom ett snabbt genomförande av successiva förbättringar inom försvaret underlättas».

Sedan sistnämnda yttrande avgavs har skärpningsen i det utrikespolitiska läget föranlett en nära och fortlöpande kontakt mellan regeringen och försvarsledningen. Detta har varit till båtnad för den militära verksamheten. Genom fortsatt kontakt kunna formerna för densamma vidareutvecklas, vilket är ägnat att förbereda det samarbete, som blir nödvändigt i krig.

Det är ur de synpunkter, som motionärerna företråda, och även ur försvarsledningens synpunkter önskvärt, att kontakt också upprätthålles med de politiska instanserna, närmast inom riksdagen. Visserligen ordnas genom initiativ av riksdagsutskott, som behandla försvarsärenden, en sådan kontakt från fall till fall, men blott tillfälligt och i regel endast för behandling av detaljfrågor med aktuell innebörd. Det vore betydelsefullt att säkerställa en regelbunden kontakt, varigenom olika försvarsproblem kunde kontinuerligt behandlas i sitt inbördes sammanhang och med andra närliggande frågor, som påverka landets försvar.

Måhända vore det lämpligt att förlägga ifrågavarande kontakt till en försvarsnämnd av en konstruktion liknande utrikesnämndens och i vilkens förhandlingar ÖB samt allt efter ärendenas art försvarsgrenschefer, chefen för försvarsstaben ävensom chefer för det totala försvarets övriga grenar deltaga. Försvarsnämnden bör åläggas regelbundna sammankomster samt bör kunna kallas till sammanträde även då riksdagen icke är samlad.

Jag anser sålunda att de förut från militärt håll framförda önskemålen om ökad kontakt med de politiska instanserna låter sig förverkliga inom ett sådant organ, som motionärerna avse, och att ett positivt ställningstagande från riksdagens sida till motionen skulle vara till gagn för försvarsfrågors behandling i politiska och militära instanser.

Försvarsgrenscheferna ha förklarat sig dela mina här främförda synpunkter.

1949 års försvarsutredning har efter att ha redogjort för syftet med motionerna anfört följande.

Försvarsutredningen kan för sin del ansluta sig till uppfattningen om önskvärdheten av den utförligare och tidigare information för ledamöter av riksdagen i försvarsangelägenheter, som åsyftas med motionerna. Försvarsutredningen grundar sin ståndpunkt på dels försvarsfrågornas särskilda betydelse i såväl ekonomiska som andra hänseenden och dels dessa frågars svåröverblickbarhet i jämförelse med andra riksdagsärenden.

Om sagda behov skall tillgodoses, uppkommer emellertid fråga, på vilket stadium av försvarsärendenas behandling den avsedda kontakten med representanter för riksdagen bör ske. Försvarsutredningen anser i denna del, att kontakten bör äga rum först sedan de militära myndigheterna intagit sin på fackmannamässiga skäl grundade ståndpunkt och hithörande frågor äro föremål för beredning inom Kungl. Maj:ts kansli. De rådplägingar, varom här kan bli fråga, böra med andra ord ses som en form för samråd mellan regering och ledamöter av riksdagen, icke mellan riksdag och militärledning innan den senare ännu för sin del slutbehandlat förekommande frågor. Det sagda utesluter självfallet icke att efter behovet i olika fall representanter för de militära myndigheterna av regeringen eller försvarsministern kallas till överläggningarna för att lämna närmare upplysningar rörande sina förslag och motiveringarna för desamma. Skäl kunna även tala för att riksdagsrepresentanterna successivt erhålla orientering om genomförandet av redan fattade beslut och aktuella utvecklingstendenser.

I motsats till vad motionärerna synas avse anser försvarsutredningen att man åtminstone för det närvarande icke bör för ifrågavarande ändamål tillskapa ett permanent organ. I stället synes det lämpligt att här pröva sig fram genom av regeringen eller försvarsministern under hand anordnade överläggningar eller samråd. Utredningen vill dock framhålla vikten av tillräcklig kontinuitet vid utseendet av representanter för riksdagen. Lämpligt synes vara att valet föregås av kontakt mellan regeringen och partiledningarna samt att överläggningarna icke ske på sådant sätt, att vederbörande riksdagsutskotts prövning av från Kungl. Maj:t kommande förslag föregripes.

Utskottet. Syftet med de föreliggande motionerna är att i viktiga försvarsfrågor bereda företrädare för de demokratiska partierna inom riksdagen tillfälle att på ett tidigare stadium än som möjliggöres vid den vanliga riksdagsbehandlingen taga del av regeringens avsikter, få tillfälle att framföra sina synpunkter och få dem ventilerade och konfronterade med såväl regeringens som fackmännens uppfattningar. För ändamålet föreslås inrättande av ett med rådgivande befogenheter utrustat särskilt organ för kontinuerliga överläggningar i försvarsfrågor.

Utskottet är ense med motionärerna om önskvärdheten av att den utförligare och tidigare information för ledamöter av riksdagen i försvarsangelägenheter, som åsyftas med motionerna, kommer till stånd. Fråga

uppstår emellertid, huruvida såsom motionärerna närmast synas ha tänkt sig ifrågavarande kontakter böra förläggas till ett permanent organ. Utskottet är av den meningen, att det knappast kan anses påkallat att för vinnande av det avsedda syftet tillskapa ett dylikt organ utan anser lämpligare att man här prövar sig fram genom av regeringen eller försvarsministern under hand anordnade överläggningar eller samråd. Utskottet delar alltså härvidlag den uppfattning, åt vilken 1949 års försvarsutredning givit uttryck i sitt i ärendet avgivna yttrande. I likhet med försvarsutredningen anser utskottet det vara av betydelse, att tillräcklig kontinuitet upprätthålles vid utseende av representanter för riksdagen. Utskottet vill framhålla vikten av att såsom även försvarsutredningen påpekat överläggningarna icke ske på sådant sätt, att vederbörande riksdagsutskotts prövning av från Kungl. Maj:t kommande förslag föregripes.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må i anledning av motionerna I: 244 och II: 326 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anført.

Stockholm den 20 november 1951.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Gränebo, Mannerskantz, Leander, Gillström, fröken Andersson, herrar Eric Ericson, Näsström, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson, Alfred Nilsson, Axel Andersson, Bergman och Pålsson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malm-borg i Skövde, Bergström, Andersson i Malmö, Mårtensson i Uddevalla, Rubbestad, Ståhl, Åkerström, Pettersson i Dahl, Petterson i Degerfors, fröken Elmén, herrar Wedén och Gustafsson i Stockholm.